

RECENZÍÓ

BAKOS ÁRON

A barna táská. Egy hadifogoly naplója és levelezése 1914–1918.

Válogatta és közreadja: Kornis Anna és Takács Ferenc.

Noran Libro, Budapest, 2015.

A kötet Kornis Jenő banktisztviselő első világháborús naplóját közli teljes terjedelmében, illetve levelezését és egyéb feljegyzéseit részleteiben. A közreadott dokumentumokat Takács Ferenc előszava és Kornis Anna utószava foglalja keretbe. Előbbi röviden bemutatja a fennmaradt iratokat, valamint felvázolja Kornis Jenő életútját és annak szűkebb történeti kontextusát. Utóbbi, Kornis Anna személyes hangvétellő írása ismerteti családjának és a feljegyzéseket őrző barna táskának a történetét, ezentúl pedig a családtörténeti kutatások folyamatába enged betekintést az olvasónak.

A közreadott anyagok alapján az 1914 augusztusa és 1918 májusa: a berukkolása és a leszerelése közötti időszakot ismerhetjük meg. Az Esztergomból Przemyslbe vezényelt – kezdetben munkáskatonának, majd 1915 januárjától csapatszolgálatra beosztott Kornis – az 1915. március 23-i fegyverletétel után orosz fogságba esik. 1918. márciusi szökéséig először a turkesztáni Szamarkandban, majd a Moszkvai Kormányzóság fennhatósága alá eső településeken tölti fogságának éveit. Azt már Takács Ferenc írásából tudjuk meg, hogy a háborút és a hadifogságot túlélő, örvetetői (*Gefreiter*) rangban 1918 májusában leszerelő Kornis Jenő további életútját a zsidóság ellen hozott intézkedések szegélyezik, s terelik a jogfosztottság, az egzisztenciális ellehetetlenülés felé, hogy végül 1944-ben, az auschwitzzi koncentrációs táborban gyilkolják meg.

Kornis Jenő, bár az első világháború egyik legnagyobb ostromát küzdötte végig, írásaiban a nagyobb harci cselekményekről csak ritkán számol be. A leveleket olvasva az a benyomásunk támadhat, hogy az otthoniak sokszor jobban értesültek voltak a fronton harcolók általános helyzetéről, mint a katonák maguk. Kornis valóban sokat panaszkodik a nap nap után szárnyra kapó, majd alaptalannak bizonyuló rém- és örömhírekre, és többször azzal a kéréssel fordul mennyasszonyához, hogy fizesse elő részére a *Pesti Hírlapot*. Kiszolgáltatót és elszigetelt élethelyzetében a katona hitelt ad az ellenség kegyetlenkedéseiről szóló képtelen híreszteléseknek, s egyre rezignáltabban várja az ágyúk gépies robaja mellett saját pusztulását.

A halál közvetlen megtapasztalása mellett a napló és a levelek megörökítik a katonai- és fogolyélet nehézségeit, a katonák és a foglyok egyaránt monoton, olykor hosszabb tétlen várakozásba fulladó, majd nehéz fizikai robottal telő mindennapjait. Kornis Jenő tanúsága szerint a katonák és a foglyok élete nem sokban különbözött:

a magány, a kilátástalanság, az unalom, a megszokott közegből való kivetettségek, a család hiánya, az otthoniakkal való kapcsolattartás lehetőségeinek esetlegessége, a nélkülözés, az emberhez méltatlan körülmények, a betegségek, a fizikai létben való állandó fenyegetettség, az éhezés, a további élelem beszerzését lehetővé tevő pénz hiánya, a feljebbvalók önkényének való kiszolgáltatottság, az idegen tájak bejárása, más nemzetek tagjainak megismerése, a bajtársiasság megnyilvánulásai mindkét élethelyzetre jellemzőek. Egyben ezek a feljegyzések és a levelek leggyakoribb témái. Emellett érdekes megfigyelni, hogy a kor heroizáló, honvédő diskurzusába Kornis sosem kapcsolódik be, csak az otthoniak néhány korai levele vesz át ebből bizonyos fordulatokat.

A fogságban, az eltelt idővel párhuzamosan egyre kurtábbak lesznek a haza küldött levelek, ahogy a naplóba is egyre ritkábban kerülnek új bejegyzések. Kornis feljegyzéseinek témái is leszűkülnek. Míg az első évben gyakran ír természeti jelenségekről, a bejárt tájakról, ritkábban a megismert népekről, s általában is bőbeszédűbbek és témájukban gazdagabbak jegyzetei, addig később már csak inkább szükségleteiről, életkörülményeiről számol be, s egyre sürgetőbben kér segítséget az otthon maradottaktól. A lét emelkedettebb pillanataira a szerelmi vallomások mellett idővel egyedül az újévi köszöntések (rós hásáná és szilveszter) emlékeztetnek.

A közölt források harmadik típusáról még nem szóltunk, melyeket *Feljegyzések* címszó alatt közölnek a szerkesztők. Találunk köztük katonai bejegyzéseket, pénzügyi elszámolásokat, név- és címjegyzéket, orosz-magyar szószedetet, nyelvtanulási gyakorlatokat, olvasmányairól készült kivonatokat és verseket. A közölt részletek alapján javában hazafias és szerelmi költeményeket tartalmaz a füzet, de Kornis saját maga is írt lírai műveket.

A kötet könyvészetileg igényes, felépítése áttekinthető. Az üres oldalak eredeti kéziratos feljegyzésekkel való kitöltése is a könyv javára válik, de a lapszéleken ezek már fölöslegesnek hatnak, a kötet esztétikai értékéből pedig inkább levonnak. A fedőlap belső felére elhelyezett két kép – mely a könyv elején Kornist mint frissen bevonult katonát, végén pedig mint szökése előtt álló hadifoglyot ábrázolja – nagyon találó. A kötet általában is gazdagon illusztrált, fényképek, képeslapok, levelezőlapok és az eredeti feljegyzésekről készült képek nagy számban kerültek a szövegbe.

A különböző jegyzetekről készült felvételek alapján lehetőségünk nyílik a kéziratos és a gépelt szöveg részleges összevetésére. A közreadók már a kötet elején tisztázzák, hogy a központozást és a helyesírást „modernizálták” az olvashatóság érdekében. Emellett helyenként apróbb stiláris javításokat eszközöltek (feleslegesen ismétlődő szavak törlése, szórend helyesbítése), bár egyes szavakat „korfeszítő” hatásuk miatt mégis eredeti írásmódjuk szerint közölték. Vitatható, hogy ez a megközelítés helyes-e, az azonban bizonyos, hogy helyenként apróbb következetlenségeket és pontatlanságokat találunk. Nem tudni, hogy egyes esetekben hibás lejegyzésről vagy fölösleges stilizálásról van-e szó: ilyen például a *felrobbantunk* szónál az igekötő megváltoztatása (47. o.), a tagmondatok sorrendjének felcserélése (48. o.) vagy a *keveset* helyett a *kicsit* szó használata (157. o.). A szerkesztők úgy tűnik, hogy az irányjelölő és helyjelölő ragok tévesztését korrigálták az eredeti szö-

veghez képest, ám ezt az elvet nem érvényesítik mindenhol, így egy mondaton belül kijavítják a *helyzetben*, de nem változtatják meg a *Premyslbe* szó végződését (65. o.). A lejegyzések általában pontosak, csak elvéve találunk olyan apróbb hibákat, mint egy szó kihagyása (55. o.), bár ahol ez éppen a *ne* tagadószó (157. o.), ott még ez is értelemzavaró lehet. A fogságban kényszerűen német nyelven írt lapok a kötetben magyarra fordítva szerepelnek. A fordítások hűek az eredeti szöveghez, bár kisebb pontatlanságokat itt is elkövettek a szöveg gondozói: a *Vorgestern* szó *tegnapra* fordítva szerepel (146. o.), a *Tage* pedig *hétként* (155. o.). Végül megjegyezhetjük, hogy a versek esetében a központosítás megváltoztatását egyáltalán nem tartjuk indokoltnak.

A kötet jegyzetapparátusa alapos és informatív. A szerkesztők láthatólag sok időt fektettek abba, hogy a Kornis Jenő által említett személyeket azonosítsák. Az orosz vagy német szavak magyarázata, a sokszor eredetileg hibásan írt településnevek azonosítása nagyban segíti az olvasó tájékozódását. A jegyzetekkel kapcsolatban csak két apróbb hiányosságot emelhetünk ki: Heine (144. o.) és Vörösmarty (158. o.) egy-egy versét elmulasztják a szerzők lábjegyzetben megjelölni, illetve előbbinek fordítását közölni.

A könyv értékes történelmi forrás és érdekes olvasmány is egyben, egyszerre kortörténeti és magánéleti dokumentum. A szöveg elsősorban az első világháború katonai és fogolysorsát tárja elénk, de néhány momentum a magyar zsidóság korabeli helyzetéről is sokat elárul. Reméljük, hogy a most csak részleteiben közölt egyéb dokumentumok, különösen a versek közreadására is sort kerítenének a kötet szerkesztői.